

Mentor HASANI & Behar HYSENI

**LUFTA RUSO-OSMANE (1877-1878)
DHE RIKONFIGURIMI POLITIK I BALLKANIT**

Abstrakt:

Lufta Ruso-Osmane e viteve 1877-1878, konsiderohet një ndër ngjarjet më të rëndësishme të shekullit XIX, e cila ka pasur ndikim rrënjësor në ndryshimin e hartës politike të Ballkanit dhe dobësimin e mëtejshëm të Perandorisë Osmane. Konflikti u zhvillua në një kontekst të ndërlikuar diplomatik, ku Fuqitë e Mëdha, synuan ruajtjen e ekuilibrit të forcave, duke u përpjekur që situatën në rajon ta orientonin në drejtim të interesave dhe përfitimeve strategjike. Popujt e Ballkanit i kanë paraprirë asaj lufte me një sërë kryengritjesh të brendshme, të nxitura nga ndjenja nacionaliste dhe ndërhyrje të jashtme, kryesisht nga Rusia. Pasojë e kësaj lufte qenë dy organizime diplomatike me ndikim të madh për rajonin. Si fillim ishte Traktati i Shën Stefanit (3 mars 1878) dhe më pas Kongresi i Berlinit (13 qershor-13 korrik 1878), të cilat rivendosën kufijtë politikë dhe territorial të Ballkanit. Ky artikull trajton mënyrën se si ky konflikt jo vetëm që ndryshoi strukturën e brendshme të Perandorisë Osmane, por gjithashtu përcaktoi të ardhmen e popujve dhe vendeve ballkanike, veçanërisht nëpërmjet ndërhyrjes dhe rivalitetit të Fuqive Evropiane, duke prodhuar pasoja afatgjata për stabilitetin e rajonit.

Fjalët kyç: *Lufta Ruso-Osmane, Ballkani, Fuqitë e Mëdha, Traktati i Shën Stefanit, Kongresi i Berlinit, nacionalizmi, rikonfigurimi politik, etj.*

Hyrje

Gjatë shekujve XVIII-XIX, Perandoria Osmane kishte mbetur prapa rivalëve të saj evropianë çka ndikoi që të mendonte më seriozisht për fillimin e reformave, me synim fuqizimin e brendshëm, afrimin me shtetet evropiane si dhe kufizimin e presionit ndërkombëtar për çështjen e krishterëve që jetonin brenda territoreve të saj. Ai që mori përsipër këtë

proces reformash të cilat përfshinin kryesisht riorganizimin ushtarak dhe administrativ, gjithnjë sipas modelit evropian është sulltan Selimi III. Ai përveç tjerash, hapi shkolla moderne dhe është i pari që vendosi ambasador dhe ambasada të përhershme në vende si Franca, Britania dhe Spanja.¹

Megjithatë, këto reforma dështuan për shkak të kundërshtimeve të brendshme, të cilat sulmonin çdo gjë që vinte nga Evropa jo myslimane. Nga ana tjetër, nga frika e humbjes së privilegjeve, jeniçerët nxitën popullsinë kundër reformave të Selimit III.² Edhe sulltanët pasues Sulltan Mahmudi II dhe Sulltan Abdyl Hamidi II u orvatën të reformonin institucionet e perandorisë, por nuk arritën rezultatet e nevojshme.³ Pavarësisht këtyre nismave reformuese, strukturat e perandorisë mbetën kryesisht të pandryshuara dhe ajo nuk e arriti nivelin e fuqive evropiane. Një gjë e tillë ndikoi që perandoria ta ndiente edhe më shumë presionin e jashtëm dhe gjithsesi atë të brendshëm, që vinte kryesisht nga lëvizjet nacionaliste në Ballkan. Nacionalizmi⁴, pra ishte një faktor

¹ Yakup Ünişen & Özgür, Erbulut, *"The Reform Movements In The Reign Of Selim III And Their Effect On The People In Istanbul"*. (2023). *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:108; f: 5226-5236. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.67520>, f. 2-4.

² Ünişen & Erbulut, *"The Reform Movements In The Reign Of Selim III"*, f. 2-4.

³ Kemal H. Karpat, *Popullsia osmane 1830-1914; Karakteristikat demografike dhe shoqërore*, (Tiranë: Alsar, 2016), f. 19.

⁴ Vlen të nënvizohet fakti se udhëheqësit osmanë e kuptuan thelbin e zhvillimeve të reja që kishin bazën te nacionalizmi. Për më tepër ata në secilin rast, u përpoqën t'i shihnin ato si shprehje të pakënaqësisë së popujve ndaj autoriteteve lokale osmane. Duke abstrahuar aspiratat e komuniteteve të ndryshme fetare dhe etnike, ndërgjegjia nacionale e të cilave po vinte në rritje. Për t'iu përgjigjur frymës nacionaliste që po shtrihej gjithkund, shteti osman:

Deklaroi ligjërisht barazinë e të gjithë shtetasve osmanë, pavarësisht besimit të tyre fetar. "Doktrina e osmanizmit" i ka fillimet e saj në kohën e Sulltan Mahmutit II, por shprehjen e saj formale e mori me Fermanin e Tanzimatit (1839), për t'u riafirmuar dhe zgjeruar edhe më shumë me Fermanin e Reformës (1856). Me Kushtetutën e vitit 1876 u hap rruga për krijimin e Dhomës së Përfaqësuesve, e cila përfshinte përfaqësues nga të gjithë popujt e Perandorisë; Njohu dhe konfirmoi, madje edhe i zgjeroi, të drejtat dhe privilegjet e minoriteteve, duke i trajtuar ato "si milete dhe jo si kombe më vete"; Synimi ishte që doktrina e osmanizmit të promovonte barazinë sekulare mes besimtarëve të të gjitha feve; U përpoq maksimalisht të parandalonte ndërhyrjen e fuqive evropiane në punët e brendshme të Perandorisë, e cila, më së shumti, shfaqej në formën e kërkesave në favor të minoriteteve; U përpoq të parandalonte që ambasadat

tjetër pengues në rrugën e reformave, i nxitur nga rrethana të brendshme dhe ndërhyrje të jashtme. Siç theksojnë studiuesit Charles dhe Barbara Jelavich, shekulli XIX shënoi jo vetëm ringjalljen e ndjenjës kombëtare, por edhe rritjen e ndërgjegjësimit për prapambetjen ekonomike, sociale dhe politike të rajonit.⁵

Në këtë kontekst, nacionalizmi ballkanik nuk ishte thjesht rezultat i zhvillimeve të brendshme. Ai u formësua ndjeshëm edhe nga interesat gjeopolitike të fuqive të kohës, veçanërisht nga ndikimi dhe instrumentalizimi rus mbi popullsitë sllave-ortodokse.

Ndërhyrjet e jashtme u konkretizuan veçanërisht në përballjen me Rusinë, një nga fuqitë më të mëdha të kohës. Ndërkohë, vërejmë se një shumësi disfatash ushtarake (1768-1774, 1787-1792, 1806-1812, 1827-1829) e dobësuan ndjeshëm Perandorinë Osmane dhe strukturat e saj gjithandej perandorisë. Këto humbje nxorën në pah kufizimet e reformave të ndërmarra, të cilat nuk arritën të siguronin as stabilitet

e huaja në Stamboll t'u lëshonin pasaportat e tyre shtetasve osmanë jomyslimanë. Kjo ndërhyrje i bënte këta shtetas imunë ndaj shumë ligjeve dhe sistemit osman të taksave. Edhe Naum Veqilharxhi ishte mbajtës i pasaportës britanike, përveçse ishte shtetas Osman; Bashkëveproi me një ose me shumë Fuqi të Evropës për të balancuar ndikimin e një Fuqie tjetër të Madhe, e cila, brenda një koniunkture të caktuar, mbështeste autonominë apo pavarësinë e një populli nën sundimin Osman. Pra, Porta e Lartë përpiqej të luante në hapësirat që kishte mes Fuqive të Mëdha dhe ta kthente situatën në favorin e saj. Por, kur interesat e Fuqive evropiane përputheshin, shteti osman mbetej në mes dhe pa mbështetje; Sipas rastit, bënte tërheqje strategjike, madje edhe përfundimtare. Në vitin 1862, Porta e Lartë u detyrua të pranonte zgjedhjen e princërve për principatat e Rumanisë, jashtë dëshirës së saj; Përdori forcën, kur e shihte të mundur dhe të domosdoshme. Kështu ndodhi në rastin kur Porta e Lartë iu kundërvu Lidhjes së Prizrenit, pasi nga territoret shqiptare u shkëput Ulqini me rrethet e tij.

Ndërsa, në gjysmën e dytë të shekullit XIX u hodh edhe ideja që Perandoria Osmane të shndërrohej në një shtet federal: Në vitin 1867, Rusia propozoi që Perandoria Osmane të organizohej në rajone autonome, të bazuara mbi nacionalitetin e popullsisë; Një grup intelektualësh të moderuar bullgarë propozuan që shteti osman të transformohej në një monarki dualiste sipas modelit austro-hungarez; Në vitin 1872, një shtetar i lartë osman propozoi për shtetin osman modelin e Bismarck-ut për bashkimin e Gjermanisë. Këto forma të federalizimit nuk u pranuan nga udhëheqësit osmanë, ngase, ata e kishin të qartë se zbatimi i tyre nënkuptonte fundin e strukturës perandorake. Shih në: Dritan Egro, et.al., *Historia e shqiptarëve gjatë shekullit XX*, Vëllimi I, (Tiranë: Akademia e Studimeve Albanologjike; Instituti i Historisë, 2017), f. 72-74.

⁵ Charles dhe Barbara Jelavich, *Themelimi i shteteve kombëtare të Ballkanit 1804-1920*, (Dituria, 2004), f. 10.

të brendshëm dhe as pranueshmëri ndërkombëtare.⁶ Edhe reformat e mëvonshme të viteve 1839, 1853 dhe 1876, që synonin krijimin e institucioneve moderne dhe një identitet të përbashkët “osman”, mbetën të kufizuara. Në këtë rrafsh, ideologji si pansllavizmi gjetën terren të favorshëm për t’u përhapur në Ballkan dhe për të minuar më tej ndikimin Osman.⁷

Për t’i shërbyer këtij qëllimi, gjatë Konferencës së Stambollit (dhjetor 1876), delegacioni rus përdori edhe të dhëna statistikore për të mbështetur pretendimet e veta, duke paraqitur bullgarët si shumicë në pjesë të gjera të Ballkanit qendror dhe verilindor. Këto paraqitje, megjithatë, rezultojnë të kenë qenë të njëanshme, pasi frynin numrin e bullgarëve dhe minimizonin praninë e popullsisë të tjera, veçanërisht të myslimanëve.⁸

Sa i përket nacionalizmit dhe kryengritjeve të ndryshme në Ballkan, duhet theksuar se deri në Luftën e Krimesë (1853-1856), rebelimet lokale, kishin kryesisht karakter të kufizuar, por në gjysmën e dytë të shek. XIX ato morën një karakter më të theksuar nacional. Në këto kushte, shqetësimi kryesor i shtetit osman ishte ruajtja e integritetit territorial, i reflektuar edhe në Kushtetutën e vitit 1876.⁹

Në anën tjetër, pozicionimi i fuqive evropiane në raport me Perandorinë Osmane ishte diversiv. Britania e Madhe preferoi ruajtjen e integritetit territorial të Perandorisë Osmane, ndërsa Rusia, pas aneksimit të Besarabisë më 1812, synoi zgjerimin e ndikimit të saj përmes mbështetjes së popujve ortodoksë. Kjo politikë u formalizua që nga Traktati i Kyçyk Kajnarxha-së (1774) dhe u zhvillua më tej me Traktatin e Unkiar Iskelezit (1833).¹⁰

⁶ Bernd J. Fischer dhe Oliver Jens Schmitt, *Një histori e përmbledhur e Shqipërisë*, (Prishtinë: Artini, 2022), f. 94.

⁷ Efe Özkan, *An Analysis of the Effect of the 1878 Berlin Treaty on Diplomatic Policy Making 1878. Berlin Antlaşmasının Diplomasi Siyasetine Etkisinin Analizi*. The Journal of Southeastern European Studies 38, (2022): f. 66. Marr në: <https://iupress.istanbul.edu.tr/journal/jses/article/an-analysis-of-the-effect-of-the-1878-berlin-treaty-on-diplomatic-policy-making> (14.11.2025).

⁸ Kemal H. Karpat, *Popullsia osmane 1830-1914; Karakteristikat demografike dhe shoqërore*, (Tiranë: Alsar, 2016), f. 4.

⁹ Dritan Egro, et.al., *Historia e shqiptarëve gjatë shekullit XX*, Vëllimi I, (Tiranë: Akademia e Studimeve Albanologjike; Instituti i Historisë, 2017), f. 72.

¹⁰ Charles dhe Barbara Jelavich, *Themelimi i shteteve*, f. 31.

Siç dihet në këtë periudhë, P. Osmane është përballur me kryengritje të shumta nacionale në Ballkan, një pjesë e të cilave kanë rezultuar të suksesshme dhe padyshim e kanë vendosur Perandorinë në një pozicion të vështirë.

Në këto rrethana, ajo u përprek që ta ndiqte një politikë ekuilibrimi mes Fuqive të Mëdha, ndërsa lëvizjet kombëtare ballkanike përparuan me mbështetje të jashtme. Madje vendimet për krijimin e shteteve, kufijve dhe formave të qeverisjes u përcaktuan pikërisht nga ndikimi dhe interesat e fuqive evropiane.¹¹

Kur e shikojmë nga një perspektivë më e gjerë historike, rezulton se Rusia që nga hyrja në Lidhjen e Shenjtë (1686), u shndërrua në një aktor të rëndësishëm në zhvillimet evropiane dhe ballkanike. Pra, ajo nuk u shfaq më vetëm si pjesë gjeografike e Evropës, por si aktor politik me peshë në zhvillimet kontinentale, madje u bë një zë përcaktues edhe për të ardhmen e Perandorisë Osmane dhe Ballkanit deri në fillim të Luftës së Parë Botërore. Ky proces i cili kishte pikësynim trashëgiminë osmane në Ballkan, kulmoi me Luftërat Ballkanike (1912-1913), që në diplomacinë botërore njihet me emrin Çështja Lindore.¹²

Në këtë proces, Rusia u shfaq si mbështetësja kryesore e popullsive ortodokse në Ballkan, duke forcuar ndikimin e saj pas Traktatit të Kycyk Kajnarxhasë. Kjo edhe për faktin se pas kësaj ngjarjeje ajo fitoi qasje në bregun verior të Detit të Zi. Gjithashtu, Kajnarxhaja i dha Rusisë të drejta të rëndësishme për të vepruar në emër të popullsisë ortodokse si dhe për të kryer tregti brenda Perandorisë Osmane.¹³

Në këto zhvillime, rikonfigurimi politik i Ballkanit dukej i paalternativë. Si shkas, janë evidentuar gjerësisht në historiografi ngjarjet e viteve 1875 dhe 1876 në Bosnjë dhe Bullgari, të cilat ishin të shoqëruara me shumë dhunë, ku ndikimi rus ishte evident dhe natyrisht përshpejtoi krizën. Si pasojë e këtij konflikti, ku osmanët ishin të rrezikuar seriozisht nga Austro-Hungaria dhe Rusia, u vranë me mijëra myslimanë dhe të krishterë,¹⁴ kjo mori vëmendjen e opinionit të gjerë

¹¹ Charles dhe Barbara Jelavich, *Themelimi i shteteve*, f. 33.

¹² Egro, et.al., *Historia e shqiptarëve*, f. 33.

¹³ Nijazi Halili, *Dështimi i diplomacisë në Ballkan*, f. 104.

¹⁴ Kriza e cila kishte filluar me kryengritjet në Hercegovinë dhe Bosnjë në korrik 1875, u thellua edhe më shumë nga shtypja e kryengritjes së prillit në Bullgari, e

evropian dhe osman.¹⁵ Pasqyrimi i këtyre ngjarjeve ndryshonte midis shtypit evropian dhe atij osman, duke reflektuar interesat e kohës. Ndërhyrja e diplomacisë perëndimore ishte selektive dhe e motivuar ekskluzivisht nga interesat e tyre strategjike. Ndërkohë asnjë vend i huaj nuk fliste për myslimanët, ndonëse ata vuanin njëlloj nga kushtet e këqija të qeverisjes së administratës otomane dhe represioni i vrazhdë i të krishterëve. Vetëm shtypi i Stambollit i kushtonte vëmendjen e duhur vdekjeve të myslimanëve nga Lufta Civile në Bosnjë dhe Bullgari, dhe përgjithësisht kërcënimeve ndaj perandorisë. Në këtë konglomerat zhvillimesh shtypi luante një rol, ngase porta kishte pak mundësi për ta ndryshuar situatën, sepse në këtë periudhë, ajo nuk zotëronte fuqi ushtarake që t'i bëhej parapritë ndërhyrjes së huaj.¹⁶ Të gjitha këto zhvillime ndikuan në përshkallëzimin e krizës, si në planin e brendshëm ashtu edhe në atë ndërkombëtar.

Një gjë e tillë pati për epilog, përgatitjen dhe rrjedhimisht ndërhyrjen e ushtrisë ruse, kurse në anën tjetër ndaj Abdulazizit u rrit

cila u bë e njohur me masakrën e Batakut. Veprimet mizore të kryera nga osmanët ndaj civilëve bullgarë në maj 1876, patën një ndikim të rëndësishëm në njohjen e Bullgarisë autonome më 1878. Sipas raporteve të kohës, pothuajse 5,000 fshatarë humbën jetën vetëm gjatë masakrës së Batakut. Sipas disa burimeve të tjera del që deri në 30,000 bullgarë u vranë dhe mbi njëqind qytete dhe fshatra janë shkatërruar, djegur dhe plaçkitur. Në Britani, dënimi publik i masakrës së Batakut ishte i përhapur. Broshura e Gladstone-it, e cila nxiste dëbimin e osmanëve nga Evropa, shiti 200,000 kopje brenda një muaji. Kjo broshurë pati ndikimin më të madh për të shkatërruar sentimentin pro-osman në Britani. Gladstone kërkonte autonomi për subjektet kristiane të Perandorisë Osmane në mënyrë që të mund të çliroheshin nga shtypja e administratorëve dhe ushtarëve osmanë. I njohur si “mizoritë bullgare”, ky represion i fortë osman e ndryshoi politikën britanike në Ballkan dhe i dha fund mbështetjes tradicionale britanike për integritetin territorial osman. Shih në: Justin McCarthy, *Popujt osmanë dhe fundi i Perandorisë*, (Tiranë: Alsar, 2017), 30; Christos Iliadis, *Nationalism and Minorities in the Ottoman Balkans: Greek Discourses on the Eastern Crisis (1875-1878)*, (*Historical Review/ La Revue Historique* will adopt *The Chicago Manual of Style* from Volume Vol. 15. 2018), f. 218. Marr në:

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/historicalReview/article/view/20450>

¹⁵ Bernd J. Fischer dhe Oliver Jens Schmitt, *Një histori e përmbledhur e Shqipërisë*, (Prishtinë: Artini, 2022), f. 97; Justin McCarthy, *Popujt osmanë dhe fundi i Perandorisë*, (Tiranë: Alsar, 2017), f. 30-31.

¹⁶ Barbara Jelavich, *Historia e Ballkanit; shekulli i tetëmbëdhjetë dhe nëntëmbëdhjetë*, (Tiranë: Ceu, 1999). f. 258; McCarthy, *Popujt osmanë dhe fundi i Perandorisë*, f. 30.

presioni që çoi deri në një grusht shteti ku ushtarakët e rrëzuan atë dhe e zëvendësuan me nipin e tij Muratin e pestë.¹⁷ Pikërisht në këtë situatë, Rusia ndërhyri ushtarakisht në vitin 1877, duke shënuar fillimin e luftës ruso-osmane, e cila erdhi vetëm një vit pas dështimit të trupave serbe dhe malazeze, përballë osmanëve. Përballja me këta të fundit nuk qe e lehtë, për çfarë Rusia u desh që ta kërkonte ndihmën e Rumanisë, me trupat e së cilës, arriti fitore të rëndësishme, me ç'rast imponoi Traktatin e Shën Stefanit. Ky traktat përveç tjerash parashihte krijimin e një Bullgarie të madhe. Ky zhvillim alarmoi Austro-Hungarinë dhe Britaninë^{18*} e Madhe, të cilat kundërshtuan zgjerimin e ndikimit rus në Ballkan dhe në ngushtica. Madje, Londra kërcënoi se do ta vinte në veprim flotën, kurse, Vjena kërkoi Bosnjë dhe Hercegovinën që i ishte premtuar. Si rrjedhojë, do të jenë pikërisht ndërhyrjet e këtyre dy fuqive ato të cilat do të çojnë në thirrjen e Kongresit të Berlinit (1878), në të cilin u rishikuan vendimet e Shën Stefanit.¹⁹

Në këto rrethana, të dy fuqitë e sipërpërmendura, përkundër presionit që të mos ndodhte ballafaqimi ushtarak, e kishin të pamundur ta parandalonin hyrjen e Rusisë në luftë, veçanërisht pas masakrave osmane të muajit maj 1876 në Bullgari, të cilat ndikuan në opinionin publik rus dhe jo vetëm, kundër Perandorisë Osmane. Gjithashtu, dështuan përpjekjet për zgjidhje paqësore përmes Protokollit të Londrës (31 mars 1877). Kjo ndodhi sepse Perandoria Osmane deklaroi se më mirë do të përballej me luftën, sesa të pranonte kushte të papërballueshme. Në pamundësi për një zgjidhje diplomatike, shpërtheu lufta midis Rusisë dhe Perandorisë Osmane, e cila përfundoi në disfavor të osmanëve, të cilët u detyruan të pranonin kushtet e paqes.²⁰

¹⁷ Justin McCarthy, *Popujt osmanë dhe fundi i Perandorisë*, (Tiranë: Alsar, 2017), 30-31; Nathalie Clayer, *Në fillimet e nacionalizmit shqiptar; Lindja e një kombi me shumicë myslimane në Evropë*, (Tiranë: "Marin Barleti", 2012), f. 221.

^{18*} Sa i përket qëndrimit të Britanisë së Madhe, në raport me çështjen shqiptare shih në: Frashër Demaj, *Britania e Madhe dhe çështja shqiptare 1875-1913*, (Prishtinë: Instituti i Historisë "Ali Hadri", 2017).

¹⁹ Bernd J. Fischer dhe Oliver Jens Schmitt, *Një histori e përmbledhur e Shqipërisë*, (Prishtinë: Artini, 2022), f. 97; Clayer, *Në fillimet e nacionalizmit*, 221; Georges Castellán, *Histori e Ballkanit*, (Prishtinë: NGBGSH "GUTENBERG", 1997), f. 340.

²⁰ Stavro Skëndi, *Zgjidhimi kombëtar shqiptar 1878-1912*, (Phoenix), f. 41.

Kriza Lindore²¹ dhe një ballafaqim shumëpalësh

Që në fillim, duhet theksuar se burimin e Krizës Lindore duhet ta kërkojmë tek synimet që kishte Perandoria Ruse për ta mposhtur Perandorinë Osmane e cila ngërthente në vete një mori faktorësh.²² Pavarësisht nga mënyra e përcaktimit të saj, Çështja Lindore, konsiderohet se përfshin periudhën midis vitit 1774 (Traktati i Kyçyk-Kajnarxhasë, i cili shënoi fillimin e shpërbërjes së Perandorisë) dhe vitit 1923 (Traktati i Lozanës, i cili shënoi fundin e saj). Çështja Lindore, në kontekstin e saj origjinal, ka të bëjë me problemin diplomatik të paraqitur në shekullin XIX dhe në fillim të shekullit XX nga dobësimi dhe shpërbërja e Perandorisë Osmane, si dhe konkurrenca dhe rivaliteti i fuqive evropiane për kontrollin e territoreve të dikurshme osmane.²³

Kur jemi tek konkurrenca evropiane, tensioni mes tyre shkactohej kryesisht nga ndryshimet e brendshme në sferat osmane. Secila prej fuqive kishte frikë se njëra prej të tjerave mund të përfitonte nga çrregullimi politik dhe të rriste ndikimin e vet. Kjo çështje u ngrit në mënyrë periodike gjatë shekullit XIX. Shembuj të qartë janë shpërthimi i revolucionit grek (1820), Lufta e Krimesë (1853-1856), kriza ballkanike e viteve 1875-1878, Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1878-1881), kriza boshnjake e vitit 1908 dhe Luftërat Ballkanike të viteve 1912-1913.²⁴

Në dinamikën e këtyre ngjarjeve komplekse, Çështja Lindore u shndërrua në një arenë ballafaqimi ndërkombëtar. Në zgjidhjen e saj u përfshinë pothuajse të gjithë akterët e fuqishëm evropianë, padyshim më e rëndësishmja, Britania e Madhe e cila kishte interesa strategjike në Ballkan dhe në trevat e tjera Osmane, sidomos për lidhjet tregtare me

²¹ Termi ka shumë mundësi të jetë përdorur për herë të parë pas betejës së Lepantos në vitin 1571. Pas kësaj, ai u bë pjesë e fjalorit të diplomatëve dhe politikanëve evropianë. Gjatë shekullit XIX hasim në analiza dhe përkufizime të para akademike të këtij termi. Në gjysmën e parë të shekullit XX, termi ishte vendosur në një këndvështrim historik... shih në: Ibrahim Gashi, *Reformat në Perandorinë Osmane dhe shqiptarët (1792-1876)*, f. 52-53.

²² Kristo Frashëri. *Historia e Qytetërimit Shqiptar*. (Tiranë. Akademia e Shkencave e Shqipërisë), f. 191.

²³ Ibrahim Gashi, *Reformat në Perandorinë Osmane dhe shqiptarët (1792-1876)*, (Tiranë: Alsar, 2021), f. 52.

²⁴ Gashi, *Reformat*, f. 52.

Indinë dhe kolonitë e tjera përmes Kanalit të Suezit dhe rrugëve tokësore. Me zgjerimin e ndikimit rus në Ballkan pas luftës 1877–1878, Britania synoi të siguronte rrugët e saj tregtare dhe nënshkroi në mënyrë sekrete Marrëveshjen e Qipros me Perandorinë Osmane, duke marrë ishullin nën kontroll në këmbim të mbështetjes ndaj Perandorisë Osmane, kundër Rusisë. Përveç kësaj, Britania mbështeti Austro-Hungarinë për të kufizuar krijimin e shteteve të mëdha rajonale që mund të cenonin interesat e saj.²⁵

Humbja e osmanëve në vitin 1878 krijoi një mundësi për Britaninë që të përfitonte diplomatikisht nga situata. Mirëpo në anën tjetër, si preventivë politika e jashtme osmane filloi të afrohej me Perandorinë Gjermane. Kjo e fundit, si fuqi në ngritje, kërkoi të zgjeronte ndikimin e saj ushtarak dhe politik në Perandorinë Osmane. Gjermania pra, u shfaq si konkurrente e Britanisë, dhe u përpoq t'i përdorte osmanët kundër britanikëve për të kërcënuar zotërimet e tyre në Azi. Për më tepër, vala e re e armiqësisë britanike ndaj osmanëve pas vitit 1876 krijoi një mundësi për Gjermaninë që të nxiste edhe më tepër qarqet reformiste osmane kundër Britanisë.²⁶

Pra, siç shihet, pikërisht në këtë periudhë, në skenën ndërkombëtare u shfaq si faktor i rëndësishëm edhe Perandoria Gjermane, e cila ndikoi në ruajtjen e balancave politike evropiane. Në ndërkohë, disfata e Francës nga Prusia (1871) i dha mundësi Rusisë të hidhte poshtë nenet e Traktatit të Parisit (1856) për Detin e Zi. Përderisa Austro-Hungaria e zhvendosi fokusin e saj drejt Gadishullit Ballkanik, prapa nuk mbeti as Italia e cila synonte të zgjerohej në bregdetin lindor të Adriatikut.²⁷ Në rrethanat e reja të krijuara, i gjejmë të përfshira direkt apo indirekt në zhvillimet në Ballkan, të gjitha Fuqitë e Mëdha.

²⁵ Efe Özkan, “*An Analysis of the Effect of the 1878 Berlin Treaty on Diplomatic Policy Making 1878. Berlin Antlaşmasının Diplomasi Siyasetine Etkisinin Analizi*”. The Journal of Southeastern European Studies 38, (2022): f. 67. Marr në: <https://iupress.istanbul.edu.tr/journal/jses/article/an-analysis-of-the-effect-of-the-1878-berlin-treaty-on-diplomatic-policy-making> (14.11.2025).

²⁶ Efe, *An Analysis of the Effect*, f. 80.

²⁷ Kristo Frashëri, et.al., *Historia e popullit shqiptar*; Vëllimi. II. Rilindja Kombëtare vitet 30 të Shek. XIX-1912. (Tirane: Akademia e Shkencave e Shqipërisë-Instituti i Historisë, 2002), f. 132-133.

Sa u përket qëndrimeve të këtyre fuqive në lidhje me Perandorinë Osmane, gjatë viteve '70-të të shek. XIX, ato mbajtën qëndrime të ndara për të ardhmen e saj. Përderisa Britania dhe Franca mbështetën ruajtjen e perandorisë, Rusia dhe Austro-Hungaria synonin dobësimin e saj. Madje, Rusia nxiti kryengritjet në territoret dhe popullsitë e shtypura të Turqisë Evropiane dhe përdori ideologjinë e “pansllavizmit” për të rritur ndikimin në Ballkan.²⁸ Prandaj, një ndër shkaktarët kryesorë që çoi në luftën ruso-osmane të vitit 1877, ishte padyshim presioni në rritje i Rusisë për të zgjeruar ndikimin në Ballkan.²⁹

Interesimi i Rusisë për Perandorinë Osmane, rrjedhimisht zotërimet e saj, siç e kemi theksuar më sipër ishte i vazhdueshëm. Ajo prej kohësh kishte shfaqur interes për zhvillimet në perandorinë shumëkombëshe. Në këtë frymë, mund ta marrim edhe bisedën e Perandorit Nikolla I, me ambasadorin britanik Sir Hamilton Seymour, në Shën Petersburg, ku Nikolla e konsideronte Perandorinë Osmane si një strukturë të dobësuar “njeriu i sëmurë” siç e quante ai, dhe sipas tij, Rusia kishte përgjegjësi ndaj popullsisë ortodokse në Perandori dhe se do të ndërhynte në rast të kolapsit të saj.³⁰

Perandori Nikolla I, duke parashikuar një rënie të afërt të Perandorisë, kërkonte një marrëveshje të fshehtë me Britaninë për menaxhimin e mundshëm të shpërbërjes së saj, duke mos lejuar që një fuqi tjetër të kontrollonte Stambollin. Ndërkohë, Greqia kishte mbështetur disa kryengritje, kurse në anën tjetër Austria dhe Prusia kanë luajtur një rol në parandalimin e përhapjes së kryengritjeve në Ballkan.³¹ Në këtë kontekst, tre faktorë e bënë sfiduese zgjidhjen e çështjes lindore: *e para*, fuqitë kryesore të Evropës me qëndrimet e tyre kontradiktore në lidhje me të ardhmen e P. Osmane; *e dyta*, përpjekjet e popujve ballkanikë për të fituar autonomi; dhe *e treta*, mungesa e

²⁸ Frashëri, *Historia e popullit shqiptar*, f. 133.

²⁹ Dritan Egro, et.al., *Historia e shqiptarëve gjatë shekullit XX*, Vëllimi I, (Tiranë: Akademia e Studimeve Albanologjike; Instituti i Historisë, 2017), f. 79.

³⁰ Candan Badem, “*The Ottoman Crimean War: (1853-1856)*,” (Boston: Brill Leiden, 2010). 68-69. Marr në: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/38173> (7.12.2025).

³¹ Candan Badem, “*The Ottoman Crimean War: (1853-1856)*,” (Boston: Brill Leiden, 2010). 68-69. Marr në: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/38173> (7.12.2025).

kapaciteteve administrative osmane për t'u dhënë zgjidhje problemeve të brendshme. Rusia dhe Britania dallohen si palët më të angazhuara dhe më të investuara në rajon. Siç e kemi përmendur, Britania mbështeti ruajtjen e Perandorisë Osmane si kundërpeshë ndaj Rosisë, gjë e cila u dëshmuar edhe gjatë Luftës së Krimesë. Megjithatë, ky koncept i partneritetit strategjik u sfidua nga politika e brendshme dhe opinioni publik britanik, duke detyruar një riorientim të politikës ndaj rusëve dhe osmanëve. Nga ana tjetër, Rusia synoi zgjerimin e ndikimit të saj përmes lidhjeve fetare dhe etnike me popullsitë sllave dhe ortodokse.³²

Një gjë e tillë shihet qartë, veçanërisht në vlerësimin e pasojave të luftës ruso-turke të viteve 1877-1878 të cilat krijuan tensione serioze në diplomacinë evropiane. Kjo diplomaci u përball me një sërë çështjesh të ndërlikuara që ngërthenin në vete zgjidhjen e statusit të Bullgarisë, Rumanisë, Serbisë, Malit të Zi, Maqedonisë, Bosnjës dhe Hercegovinës.³³ Ndërsa çështja shqiptare mbeti e pazgjidhur, Austro-Hungaria dhe Rusia ishin dy nga fuqitë që u përfshin^{34*} në trajtimin e

³² Efe Özkan, "An Analysis of the Effect of the 1878 Berlin Treaty on Diplomatic Policy Making 1878. Berlin Antlaşmasının Diploması Siyasetine Etkisinin Analizi". The Journal of Southeastern European Studies 38, (2022): f. 66. Marr në: <https://iupress.istanbul.edu.tr/journal/jses/article/an-analysis-of-the-effect-of-the-1878-berlin-treaty-on-diplomatic-policy-making> (14.11.2025).

³³ Victor Drozdov, "The Romanian Question at the Final Stage of the Eastern Crisis 1875-1878", Journal of Danubian Studies and Research, Vol 5, No 2 (2015). Marr në:

<https://journals.univ-danubius.ro/index.php/research/article/view/2907>

^{34*} Disa ditë pas fillimit të kryengritjes serbo-malazeze, perandorët e Rosisë dhe Austro-Hungarisë (Aleksandri II dhe Franc Jozefi I), së bashku me dy kryeministat e tyre (Gorçakov dhe Andrashi), u takuan më 8 korrik 1876 në një mbledhje të fshehtë në Rajshtat të Çekisë. Sipas kësaj marrëveshjeje verbale, pa nënshkrim dhe pa protokoll, parashihej që në rast se ngadhënjente Shteti Osman, dy perandoritë do të intervenonin për sigurimin e status quo-së për Serbinë dhe Malin e Zi. Por, nëse ushtria osmane pësonte disfatë, Bosnja dhe Hercegovina do të copëtohej mes Austrisë, Serbisë dhe Malit të Zi. Rusia do të merrte Besarabinë dhe Batumin, si baraspeshë për territoret që do t'i merrte Austria në Bosnje dhe Hercegovinë. Sipas marrëveshjes së Rajshtatit ishte paraparë që në Ballkan të formoheshin tri shtete autonome: Shqipëria, Bullgaria dhe Rumelia. Thesalia dhe Epiri do t'i jepeshin Greqisë. Stambolli me rrethinë do të shpallej qytet i lirë. Pra, në Ballkan nuk do të formohej një shtet i madh sllav. Ky ishte qëllimi parësor i Austro-Hungarisë. Është për t'u theksuar se marrëveshja e Rajshtatit ka rëndësi të veçantë kur është në pyetje çështja shqiptare. Edhe pse Rusia ishte kategorikisht kundër formimit të shtetit shqiptar, ajo u detyrua të pranonte realitetin

kësaj çështjeje e cila në Kongresin e Berlinit u injorua thuajse tërësisht. Vlen të theksohet se gjatë luftës ruso-osmane, invazioni i ushtrisë ruse kishte hasur në disa sfida jo lehtë të kalueshme për shkak të një territori shumë të papërshtatshëm. Për këtë arsye, Rusia hyri në bisedime me Rumaninë për kalimin e trupave. Fillimisht, ndihma e ofruar nga princ Karli u refuzua, por më pas bashkëpunimi ruso-rumun u bë vendimtar. Forcat osmane ishin të shpërndara dhe nuk arritën të organizonin një mbrojtje efektive në vijën e Danubit. Si rezultat, rusët avancuan drejt Plevnës, ku hasën në rezistencë të fortë dhe pësuan disa humbje. Megjithatë, pas krijimit të një aleance, u arrit marrja e Plevnës, , që ishte një moment kyç në zhvillimin e luftës.³⁵ Kjo veçanërisht për shkak se osmanët nuk bënë ndonjë përpjekje shumë serioze për të mbajtur vijën e Danubit, ndërsa një goditje drejt jugut nga gjenerali Gurko arriti të kalonte Ballkanin përmes një vendi që më parë ishte konsideruar i pakalueshëm.³⁶

Rrethanat në të cilat ra Plevna^{37*}, ishin tejte të komplikuar. Ky qytet u rrethua nga rusët nga korriku deri në dhjetor të vitit 1877, kur komandanti i ushtrisë osmane, Gazi Osman Nuri Pasha, u përball me mungesa të shumta si në furnizime, ushtarë, dhe armatim. Megjithatë, ai fitoi respekt të gjerë për rezistencën pesëmuajore në kushte të pabarabarta.³⁸

Për osmanët, Plevna përfaqësonte një sukses të përkohshëm, por me rëndësi simbolike, i cili nuk arriti të shfrytëzohej në mënyrë strategjike. Deri në janar të vitit 1878, rusët kishin kaluar Ballkanin me forca të mëdha dhe ushtria e fundit osmane e aftë për luftë u rrethua në Shenovë. Negociatat për armëpushim çuan në pezullimin e armiqësive dhe më pas në nënshkrimin e Traktatit të Shën Stefanit.³⁹

përballë kombinacioneve politike të kohës. Shih në: Izet Miftari, *Shqiptarët përballë invazionit pansllavist (shekulli XIX-1913)*, (Vushtrri, 2013), f. 86-91.

³⁵ Ferdinand Schevill, *Ballkani-Historia dhe qytetrimi*, (Tiranë: UEGEN, 2002), f. 325.

³⁶ Quintin Barry, *War in the East: A Military History of the Russo-Turkish War 1877-78*. Marr në: https://openlibrary.org/books/OL57583156M/War_in_the_East (13.12.2025).

³⁷ Territor i cili sot gjendet brenda kufijve të Bullgarisë.

³⁸ Remzi Çaus, "Plevne Defense in the British Press (19.07.1877-10.12.1877). Journal Vakanuvsi-Ulularsi Tarih Arastirmalari Dergisi, Issue Year 1/2016, f. 165-179.

³⁹ Çaus, "Plevne Defense, f. 165-179.

Elitat politike, kulturore e publike në Ballkan, nuk kishin hezituar që fill pas shpërthimit të Krizës Lindore (1875), të hartonin projekte të ndryshme për zgjidhjen e saj. Shumica e tyre konkludonin se ruajtja e status quo-së ishte e pamundur dhe prandaj kërkonin rishikimin e kufijve në Ballkan.⁴⁰ Prandaj, një nga pasojat kryesore të kësaj krize ishte ndryshimi i hartës politike të Ballkanit dhe krijimi i shteteve të reja.⁴¹

Siç e kemi vërejtur edhe më sipër, në këtë periudhë Perandoria Osmane ndodhej në një nga momentet e saj më të vështira, pa çka se gjatë avancimit rus drejt Konstandinopojës kishte në ndihmë avantazhe natyrore si lumi Danub dhe vargmalet e Ballkanit. Pra, këta faktor nuk ishin të mjaftueshëm që ajo të arrinte ta ndalte invazionin e ushtrisë ruse drejt destinacionit të saj. Pafuqia e saj u dëshmuua jo vetëm në terren, por veçanërisht në përfundimin e luftës ruso-osmane, e cila u shtrua për diskutim më 3 mars 1878 në Shën Stefan, që synonte ndryshime rrënjësore në Ballkan,⁴² të cilat do të bëheshin në dëm të Perandorisë Osmane dhe përgjithësisht në interes të Perandorisë Ruse. Kësisoj përkundër përpjekjes serioze, ushtria osmane nuk qe në mundësinë e saj për ta ndaluar depërtimin rus, duke e bërë të pashmangshëm kalimin drejt negociatave paqësore.

Traktati i Shën Stefanit

Perandoria Osmane u detyrua të kërkonte armëpushim⁴³ për shkak të disfatave të njëpasnjëshme nga Rusia, e cila tani po e dominonte

⁴⁰ Dragomir Yordanov, *The West-European Proposals Of 1875–1876 For Redrawing The Political Map Of The Balkans And Bulgaria's Place In Them*, ("St. Cyril and St. Methodius" University of Veliko Tarnovo, Bulgaria), f. 55-56. Marr në: <http://journals.uni-vt.bg/balkans/eng/vol5/iss1/art6>

⁴¹ Victor Drozdov, *The Romanian Question at the Final Stage of the Eastern Crisis 1875-1878*, Journal of Danubian Studies and Research, Vol 5, No 2 (2015). Marr në: <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/research/article/view/2907>

⁴² Quintin Barry, *War in the East: A Military History of the Russo-Turkish War 1877-78*. Marr në: https://openlibrary.org/books/OL57583156M/War_in_the_East (13.12.2025).

⁴³ Më 2 korrik 1876 Serbia dhe Mali i Zi i kishin shpallur luftë Perandorisë Osmane, ndërsa Rusia bëri mobilizimin dhe hyri në luftë më 24 prill 1877. Kjo luftë përfundoi në hyrje të Stambollit me humbjen e osmanëve. Shih në: Peter Bartl, *Myslimanët shqiptarë në lëvizjen për pavarësi kombëtare (1878-1912)*, (Dituria, 2006), f. 141.

terrenin. Armëpushimi u arrit më 31 janar 1878, dhe u pasua nga paqja paraprake e Shën Stefanit. Me këtë marrëveshje u njoh pavarësia e plotë e Malit të Zi, Serbisë dhe Rumanisë⁴⁴ (nenet 2, 3, 5), ndërsa Bullgaria⁴⁵

⁴⁴ Sipas nenit 5 të traktatit, Porta e Lartë e njihte pavarësinë e Rumanisë, ndërsa Rusia përfitonte nga Turqia territorin e Dobruhës Veriore, ishujt e deltës së Danubit dhe Ishullin e Gjarprit. Duke mos dashur t'i aneksonte këto territore, qeveria cariste vendosi t'i shkëmbente ato me territorin e Besarabisë Jugore, të shkëputur nga Rusia sipas kushteve të Traktatit të Parisit të vitit 1856. Përveç kësaj, ushtrisë ruse i njihej e drejta e kalimit të lirë përmes territorit rumun. Megjithatë, qeveria rumune kundërshtoi pre-razi rikthimin e Besarabisë Jugore Rusisë, duke e konsideruar atë shkelje të integritetit territorial, pavarësisht pretendimeve ruse se çështja ishte diskutuar më herët. Kështu, bashkëpunimi ushtarako-politik ruso-rumun, pas përfundimit të luftës, u shndërrua në një konflikt territorial, i cili mund të përfundonte në përplasje të armatosur. Shih në: Victor Drozdov, *The Romanian Question at the Final Stage of the Eastern Crisis 1875-1878*, Journal of Danubian Studies and Research, Vol 5, No 2 (2015). Marr në: <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/research/article/view/2907>

⁴⁵ ** Studiuesi bullgar Dragomir Yoardanov, ka ofruar të dhëna me interes dhe specifike sa u përket disa propozimeve jo zyrtare por edhe zyrtare sa i përket kufijve të Bullgarisë. Ne këtu po ofrojmë të dhëna të përpunuara vetëm sa u përket projekteve zyrtare. Kësisoj, në vitet 1876-1877, u paraqitën një sërë planesh nga përfaqësues të pushtetit zyrtar. Më 23 nëntor 1876, lord Salisbury, një nga figurat më me peshë në politik-bërbjen britanike të shek. XIX, veçanërisht në Kongresin e Berlinit 1878, u takua në Berlin me princin Otto von Bismarck, i cili përveçse e konsideronte shpërbërjen e Perandorisë Osmane të pashmangshme, ai paraqiti një projekt për ndarjen e Turqisë Evropiane: Bosnja dhe Hercegovina për Austro-Hungarinë, Bullgaria për Rusinë, Egjipti për Anglinë, Kostandinopoja për Perandorinë Osmane, ndërsa pjesa tjetër për Greqinë. Projekti nuk parashikonte shtet bullgar të pavarur dhe, me mundësi, kufizimi vetëm në Bullgarinë Veriore, duke lënë Maqedoninë, Trakinë dhe Shqipërinë në sferën greke, çka e bënte atë të pafavorshëm për bullgarët. Gjithashtu, Po ashtu, kryeministri britanik Benjamin Disraeli dhe konsulli anglez në Plovdiv, Walter Baring, paraqitën projekte që, ndonëse të ndryshme, çonin po ashtu në copëtimin e tokave bullgare. Disraeli, megjithëse mbështetës i integritetit osman, parashikonte shpërbërjen e perandorisë dhe kërkonte përfitime strategjike britanike, përfshirë blerjen e Varnës. Memorandumi i Baringut (1 dhjetor 1876) propozonte ndarjen e Bullgarisë në dy provinca, veriore dhe jugore, duke përfshirë Maqedoninë dhe Adrianopojën në një njësi të veçantë, potencialisht greke. Këto projekte pasqyrojnë qëndrimin perëndimor të kohës: favorizimin e Greqisë, frikën nga një shtet i madh sllav dhe anashkalimin e aspiratave bullgare, gjë që u konkretizua në Kongresin e Berlinit më 1878. Për më shumë shih në: Dragomir Yordanov, *The West-European Proposals Of 1875-1876 For Redrawing The Political Map Of The Balkans And Bulgaria's Place In Them*, ("St. Cyril and St. Methodius" University of Veliko Tarnovo, Bulgaria), f. 58-61. Marr në: <http://journals.uni-vt.bg/balkans/eng/vol5/iss1/art6>

u krijua si principatë autonome me detyrim haraçi (neni 6)⁴⁶Dispozitat territoriale të traktatit parashihnin një sërë ndryshimesh për shtetet e reja në Ballkan, të cilat pikësynim final kishin transformimin e rendit rajonal.⁴⁷ Nga sa më sipër, del se shtetet ballkanike me shumicë sllave-ortodokse, si Serbia e Mali i Zi, përfshirë Rumaninë, jo vetëm që fituan pavarësinë e tyre nga Perandoria Osmane, por edhe u zgjeruan territorialisht. Kështu, derisa Bullgaria përfitoi shtrirjen më të gjerë territoriale, trevat shqiptare pësuan tkurrjen më të madhe.

Në këtë kuptim, shpejt u pa se lufta ruso-turke e viteve 1877-1878 përbënte pikën vendimtare në ristrukturimin politik të Ballkanit. Perandoria Osmane humbi shumicën e territoreve të saj në Evropë, ndërsa rajoni u kthye në një zonë rivaliteti midis fuqive evropiane. Rusia u shfaq si aktori kryesor në këtë proces, duke mbështetur krijimin e një Bullgarie dhe Serbie të fortë. Projekti i një “Bullgarie të Madhe”, i parashikuar në rast fitoreje, i siguronte asaj një dalje në jug, rrjedhimisht një avantazh strategjik në raport me kontrollin e Bosforit. Një përpjekje e tillë u konsiderua e papranueshme nga kancelaritë perëndimore, të cilat shtynë drejt thirrjes së një kongresi ndërkombëtar.⁴⁸

⁴⁶ Rjedha e kufirit turko-malazez që përcaktuar si vijon: në vijën veriperëndimore Bileça-Korita-Gacko-bashkëderdhja Piva/Tara-Drini deri te bashkëderdhja me Limin; Lim deri në Prijepolje; malet në lindje të Limit deri në Rozhajë-Rugovë; përfshin Plavë/Guci-Prokletije-Liqeni i Hotit-Liqeni i Shkodrës-Buna deri te derdhja në Adriatik (neni 1). Kufiri jugperëndimor mbeti i pandryshuar. Mali i Zi mori rripin bregdetar nga Tivari deri në Bunë. Kufiri serb ndiqte rrjedhën e Drinit dhe pastaj kufirin e vjetër deri në burimin e Dezhevës; Dezheva deri në Rashkë-Novii Pazar-Bosur Planina-Ibarsitnicë-Lab-Batincë; ujëndarja Kriva/Veternica-Kalimancë-Moravë deri në derdhjen e Vlasinës; Suha Planina-Nishanë deri në Krupac; kufiri i vjetër deri në Danub (neni 3). Kufiri bullgar duhet të rridhte në perëndim si vijon: nga kufiri i ri serb në kufirin perëndimor të kazasë së Vranjës, përgjatë Skopska Crna Gora; kufiri perëndimor i kazasë së Kumanovës; Kaçanik-Tetovë-Mali i Korabit-Velesicë deri te bashkëderdhja me Drinin e Zi; kufiri perëndimor i kazasë së Ohrit; Korçë-Starovë-Mali i Gramozit-Kostur (neni 6. Shih në: Peter Bartl, *Myslimanët shqiptarë në lëvizjen për pavarësi kombëtare (1878-1912)*, (Dituria, 2006), f. 141.

⁴⁷ Bartl, *Myslimanët shqiptarë*, f. 141.

⁴⁸ Efe Özkan, “An Analysis of the Effect of the 1878 Berlin Treaty on Diplomatic Policy Making 1878”. *Berlin Antlaşmasının Diplomasi Siyasetine Etkisinin Analizi*. The Journal of Southeastern European Studies 38, (2022): f. 63, 71. Marr në: <https://iupress.istanbul.edu.tr/journal/jses/article/an-analysis-of-the-effect-of-the-1878-berlin-treaty-on-diplomatic-policy-making> (14.11.2025).

Në këtë periudhë, elitat bullgare synonin krijimin e një shteti të madh kombëtar, që do të përfshinte tri zonat historiko-geografike: Mizianë, Trakinë dhe Maqedoninë, duke e konceptuar këtë hapësirë si territor etnik bullgar. Me fjalë të tjera, ato e konsideronin si të vetën gjithë hapësirën midis Danubit, brigjeve të Egjeut, Detit të Zi dhe maleve shqiptare.⁴⁹

Marrëveshja e Shën Stefanit, e nënshkruar më 3 mars 1878 ndërmjet dy fuqive kryesore ndërluftuese, shënoi një kthesë vendimtare në historinë e Ballkanit, duke dobësuar ndjeshëm prarinë osmane dhe duke forcuar ndikimin rus në rajon. Sipas dispozitave të saj, realizohej projekti për një Bullgari autonome, me shtrirje nga Danubi deri në Detin Egje dhe nga Deti i Zi deri pranë Ohrit dhe Prespës. Serbia, Mali i Zi dhe Rumania njiheshin si shtete të pavarura dhe përfitonin zgjerime territoriale të konsiderueshme. Këto zhvillime ndryshonin ndjeshëm raportet e forcave në Evropën Juglindore në favor të Rusisë.⁵⁰ Pikërisht ky fakt, shkaktoi reagimin e menjëhershëm të diplomacisë evropiane, veçanërisht Britanisë së Madhe dhe Austro-Hungarisë, të cilat e shihnin me shqetësim zgjerimin e ndikimit rus drejt Mesdheut dhe ngushticave strategjike. Për pasojë, marrëveshja e Shën Stefanit u konsiderua e njëanshme dhe e papranueshme, pasi cenonte ekuilibrin e vendosur më herët në konferencën e Parisit, ku ishin marrë vendime ndërkombëtare të cilat duhej zbatuar nga të gjithë.⁵¹

Kundërshtimet e fuqive evropiane e shndërruan këtë situatë në një krizë të thellë diplomatike, duke imponuar nevojën për një zgjidhje ndërkombëtare. Kështu, më 13 qershor 1878 filloi punimet Kongresi i Berlinit, nën drejtimin e kancelarit gjerman Otto von Bismarck, me synim rivendosjen e baraspeshës së fuqive në Evropë dhe rregullimin e çështjeve të hapura në Shën Stefan.⁵²

⁴⁹ Dragomir Yordanov, *The West-European Proposals Of 1875-1876 For Redrawing The Political Map Of The Balkans And Bulgaria's Place In Them*, ("St. Cyril and St. Methodius" University of Veliko Tarnovo, Bulgaria), f. 54-55. Marr në: <http://journals.uni-vt.bg/balkans/eng/vol5/iss1/art6>

⁵⁰ Tajar zavalani, *Histori e Shqipnis*, (Tirane: Phoenix, 1998), f. 171-173.

⁵¹ Frashër Demaj, *Britania e Madhe dhe çështja shqiptare 1875-1913*, (Prishtinë: Instituti i Historisë, 2017), f. 68; Masar Kodra, *Çështja shqiptare në analet diplomatike amerikane në vitet 1918-1945*, (Shkup: Logos-A, 1997), f. 20.

⁵² Demaj, *Britania e Madhe dhe çështja shqiptare*, 67-68; Stavro Skëndi, *Zgjimi Kombëtar Kombëtar*, (Tiranë: Phoenix, 2000), f. 48-49.

Në thelb, përplasja e interesave të ndryshme gjatë Krizës Lindore e kishte bërë të pamundur legjitimimin e vendimeve të Shën Stefanit, të cilat shiheshin si të ndikuara ekskluzivisht nga Rusia. Për këtë arsye, Berlini u shndërrua në arenën në të cilën diplomacia vendosëse evropiane, mori rol kryesor në rikonstruktimin politik dhe territorial të Ballkanit.

Kongresi i Berlinit (1878) dhe Evropa Juglindore

Duke qenë se Perandoria Osmane doli e gjunjësuar në fund të luftës, ajo ishte në pozicion të papërfillshëm edhe në Shën Stefan, prandaj Rusia shfrytëzoi rastin që të ofertonte ndryshime kapitale në Evropën Juglindore, të cilat vëreheshin veçanërisht në zgjerimin e Bullgarisë. Në lidhje me zgjerimin territorial të saj, kanë reaguar jo vetëm Fuqitë e Mëdha, por edhe vendet ballkanike si Serbia e Greqia të cilat e kundërshtuan krijimin e “Bullgarisë së Madhe”. Si rezultat, Rusia u detyrua të pranojë një plan të ri ndërkombëtar. Ky plan, do të quhej Kongresi i Berlinit (korrik 1878), i cili ri-vizatoi kufijtë e Ballkanit, respektivisht të Bullgarisë, e cila u turrë në një Bullgari më të vogël autonome, por që vazhdoi të mbetej nën ndikimin rus. Në anën tjetër, osmanët ruajtën kontrollin e Maqedonisë^{53*}, duke premtuar se do të bëjnë reforma, britanikët morën kontrollin e ishullit të Qipros, ndërsa austro-hungarezët e pushtuan dhe administruan më pas Bosnjën⁵⁴ dhe qarkun e mbyllur të quajtur Hercegovina.⁵⁵

⁵³ Dhe të një pjese të konsiderueshme të trevave shqiptare.

⁵⁴ Lajmet për kryengritjen në Hercegovinë nuk u pritën veçanërisht mirë në Greqi. Vendi ishte i papërgatitur ushtarakisht, marrëdhëniet e tij me Rusinë ishin të tensionuara dhe një zgjidhje sllave e Çështjes Lindore, në atë moment, mund të nënkuptonte vetëm shtyrjen e aspiratave helenike. Për këtë arsye, kryeministri Trikupis deklaroi se rruga e vetme për Greqinë ishte një politikë miqësie dhe bashkëpunimi me Perandorinë Osmane. Shih në: Christos Iliadis, *Nationalism and Minorities in the Ottoman Balkans: Greek Discourses on the Eastern Crisis (1875-1878)*, (*Historical Review/ La Revue Historique* will adopt *The Chicago Manual of Style* from Volume Vol. 15. 2018), f. 220. Marr në: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/historicalReview/article/view/20450>

⁵⁵ Nijazi Halili, *Dështimi i diplomacisë në Ballkan, (online book)*, (Ferizaj: Star Graf, 2022), f. 120-121.

Vendimet e Kongresit, sollën ndryshime domethënëse territoriale, veçanërisht në kufijtë^{56*} e vendeve të përmendura më sipër. Kështu, Perandoria Osmane humbi territore të rëndësishme në Ballkan, ndërsa një pjesë e konsiderueshme e popullsisë myslimane u detyrua të shpërngulet drejt Anadollit ose zonave të mbetura nën sundimin osman në Ballkanin qendror.⁵⁷

Se vendimet e Berlinit ishin mjaft komplekse e ilustron edhe rasti i Rumanisë, e cila edhe pse kontribuoi në luftë, u detyrua të pranonte kushte të pafavorshme. Sipas nenit 45 të këtij dokumenti, principata ia lëshonte Rusisë pjesën jugore të Besarabisë, ndërsa në këmbim mori disa territore në Dobrukhë deri në një vijë që fillonte në lindje të Silistrës dhe përfundonte në Detin e Zi, në jug të Mangalisë. Përcaktimi i saktë i kufirit do të bëhej nga Komisioni Evropian i ngarkuar për demarkimin e Bullgarisë.⁵⁸

Qeveria rumune u detyrua t'i pranonte kushtet e Berlinit, me ç'rast rikthimi i Besarabisë Jugore Rusisë shkaktoi indinjatë të madhe në opinionin publik rumun. Në vijim të këtij procesi, më 5 (17) dhjetor u nënshkrua protokollin për përcaktimin e kufijve ruso-rumunë dhe rumuno-bullgarë. Edhe pse konflikti territorial ndërmjet Rumanisë dhe Rusisë u zgjidh, pasoja kryesore e tij ishte ndryshimi i kursit të politikës së jashtme të Rumanisë dhe lidhja, në vitin 1883, e një aleance sekrete me Austro-Hungarinë dhe Gjermaninë, të drejtuar kundër Rusisë. Po

^{56*} Qëllimi kryesor i Kongresit të Berlinit ishte rishikimi i kufijve të Shën Stefanit. Në këtë kongres kufijtë u përcaktuan si vijon: në veriperëndim në një largësi Mokra Planina-Bileça-Korita-Gacka-Nedvinë-Tara deri në Mojkovac-Mokra Planina; ujëndarja Lim/Drin-ujëndarja Lim/Cem-Goricë Topal; ujëndarja Medzurjec/Kelmend; Adriatiku në Velika Kruça (neni 28). -Kufiri i ri serb ndiqte Drinin, pastaj kufirin e vjetër deri në Kopaonik Planina; kufiri perëndimor i sanxhakut të Nishit; Marica Planina-Mrdar Planina; ujëndarja Ibar/Sitnicë dhe Toplicë; ujëndarja Medvegje/Brvenicë-Crni Vrh; kufiri i ri bullgar (neni 36). -Korrigjimet më të mëdha i pësoi kufiri perëndimor bullgar. Maqedonia mbeti deri në përmasat e një zone kufitare turke. Për Greqinë ishte parashikuar ndreqje kufijsh (neni 24). Shih në: Peter Bartl, *Myslimanët shqiptarë në lëvizjen për pavarësi kombëtare (1878-1912)*, (Tiranë: Dituria, 2006), f. 141-142.

⁵⁷ Bernd J. Fischer dhe Oliver Jens Schmitt, *Një histori e përmbledhur e Shqipërisë*, (Prishtinë: Artini, 2022), f. 97.

⁵⁸ Victor Drozdov, *The Romanian Question at the Final Stage of the Eastern Crisis 1875-1878*, Journal of Danubian Studies and Research, Vol 5, No 2 (2015). Marr në: <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/research/article/view/2907>

ashtu Rumania u njoh nga Rusia, Austro-Hungaria dhe Turqia, ndonëse shtetet evropiane e vonuan njohjen e saj si Italia e cila e shtyu njohjen deri në vitin 1879, kurse Franca, Gjermania dhe Anglia e shpallën atë vetëm në shkurt të vitit 1880.⁵⁹ Të gjitha këto, janë një tregues se vendimet e Kongresit të Berlinit rregulluan përkohësisht disa çështje territoriale, por të njëjtat ngjallën shumë pakënaqësi në gjithë rajonin e Evropës Juglindore.

Pra, Kongresi i Berlinit nuk arriti të sigurojë paqen dhe stabilitetin afatgjatë në Evropën Juglindore, përkundrazi, kontribuoi në trashëgiminë e konflikteve të shekullit XX. Ndonëse i dha fund njëres nga krizat më të gjata dhe të vështira të këtij rajoni, vendimet e tij megjithatë, patën për pasojë përplasjet e mëvonshme në mes të popujve ballkanas: të serbëve me Austro-Hungarinë për çështjen e Bosnjës; të bullgarëve për të rimarrë Maqedoninë nga Perandoria Osmane dhe të serbëve dhe grekëve që pretendonin dobësimin e Bullgarisë dhe marrjen e territorit të Maqedonisë.⁶⁰ Gjithashtu, të shqiptarëve, të cilët u organizuan në Lidhjen e Prizrenit, dhe me vendosmëri mbrojtën Ulqinin dhe pjesët e tjera të territoreve të tyre.

Pra, interesat e akterëve perëndimorë e minuan traktatin që herët, një proces që u bë edhe më i dukshëm në zhvillimet e mëvonshme, siç dëshmohet nga Kriza e Bosnjës më 1908, ndërsa çështje me peshë si ajo maqedonase mbetën të pazgjidhura. Pan-sllavizmi u kanalizua përmes krijimit të Bullgarisë dhe Serbisë, por dështoi të realizojë një shtet të bashkuar sllav, ndërkohë që Austro-Hungaria nuk arriti të stabilizonte Bosnjë-Hercegovinën. Lufta greko-turke e vitit 1897 dhe formimi i Lidhjes Ballkanike treguan përshkallëzimin e përplasjes anti-osmane. Shtetet ballkanike ndërtuan identitetet e tyre kombëtare përmes konfliktit, çka kulmoi me Luftërat Ballkanike (1912-1913), që i paraprinë Luftës së Madhe,⁶¹ e cila filloi me 28 qershor 1914 dhe filli i saj që pikërisht Evropa Juglindore, me rastin e atentatit mbi princin austro-hungarez Franc Ferdinand në Sarajevë.

⁵⁹ Drozdov, *The Romanian Question*, Journal of Danubian Studies and Research, Vol 5, No 2 (2015). Marr në:

<https://journals.univ-danubius.ro/index.php/research/article/view/2907>

⁶⁰ Nijazi Halili, *Dështimi i diplomacisë në Ballkan*, f. 121.

⁶¹ Efe, *An Analysis*, f. 84

Pasojat e Krizës Lindore për shqiptarët

Kriza Lindore provokoi daljen e nacionalizmit shqiptar edhe në hapësirën publike, ndonëse Otto von Bismarck dhe të tjerë e mohuan ekzistencën e një kombësie shqiptare.⁶² Në tërë këto zhvillime dramatike, shqiptarët u gjendën në një situatë tejet të vështirë, për shkak se marrëveshja e Shën Stefanit pati për pasojë ndryshime të rëndësishme në trojet e tyre, të cilat në atë kohë ndodheshin nën sundimin osman dhe ishin pjesë e planeve ekspansioniste të fqinjëve ballkanas. Nga territori i banuar nga shqiptarët, Serbisë iu caktua një pjesë e sanxhikut të Prishtinës, ndërsa Bullgaria dhe Mali i Zi u trajtuan favorshëm. Sipas dispozitave të kësaj marrëveshjeje, kufiri ndërmjet Shqipërisë dhe Bullgarisë, parashikohej të ndiqte kufijtë perëndimorë të Kumanovës, Koçanit dhe malit të Korabit, duke u zgjatur deri në lumin Drin e më tej drejt kufirit të Ohrit, Korçës dhe Gramozit. Bullgaria do të merrte krahinat shqiptare të Korçës, Bilishtit, Pogradecit, Strugës, Dibrës, Kërçovës, Gostivarit, Tetovës, Shkupit dhe Kaçanikut. Mali i Zi, nga ana tjetër, do të aneksonte disa krahina veriore përfshirë zonat bregdetare dhe ato përreth liqenit të Shkodrës, ndërsa kufiri jugor do të kalonte përgjatë liqenit të Shkodrës dhe lumit të Bunës. Konkretisht Mali i Zi do të rriste sipërfaqen e tij pothuajse tri herë më shumë dhe do të përfshinte territoret shqiptare, si atë të Ulqinit, Krajës, Anamalit, Hotit, Grudës, Tuzit, Kelmendit, Plavës, Gucisë dhe Rugovës. Për më tepër, në Adrianopojë, përfaqësuesi malazez Radoniç kërkoi edhe Shkodrën, por rusët e kundërshtuan këtë kërkesë. Ndërsa, Serbia në anën tjetër do të shtrihej kryesisht drejt jugperëndimit, ku do të aneksonte edhe viset veriore e verilindore të Shqipërisë, deri në afërsi të Mitrovicës.⁶³

Fuqitë ballkanike, në dallim nga Fuqitë e Mëdha Evropiane, të cilat synonin edhe paqëtimin e Ballkanit përmes caktimit të kufijve mes popujve, kishin për qëllim ta ndryshonin përbërjen etnike të trevave që mbesnin brenda kufijve të tyre. Me vendimet e aprovuara në Kongresit të

⁶² Nathalie Clayer, *Në fillimet e nacionalizmit shqiptar; Lindja e një kombi me shumicë myslimane në Evropë*, (Tiranë: "Marin Barleti", 2012), f. 218.

⁶³ Stavro Skëndi, *Zgjidhja kombëtare shqiptare 1878-1912*, (Phoenix), 42-43; Shemsi Osmani, Fatos Osmani, *Rrethanat ndërkombëtare dhe ndikimet fetare në kohën e Lidhjes së Prizrenit*, (Prishtinë: Lena, 2019), f. 11.

Berlini si fillim dhe atyre të Konferencës së Ambasadorëve të Londrës më vonë, kancelaritë perëndimore, i njohën rezultatet e politikës që nën kujdesin e Rusisë bënin shtetet ballkanike: rezultatet e politikës së spastrimeve etnike.⁶⁴

Në luftën e Rusisë, Serbisë dhe Malit të Zi kundër Perandorisë Osmane, më 1876-1878, pjesë e politikës së spastrimeve etnike ishin edhe shqiptarët, që jetonin në trevat që në këtë luftë i pushtuan tri vendet ballkanike. Në trevat që i pushtoi Serbia^{65*} në këtë periudhë në luftën kundër Turqisë, jetonin shumë shqiptarë. Në të ashtuquajturën Serbi Jugore - në Nish, Vranjë, Leskovc, Toplicë, Pirot, Kurshumli, Bella Pallankë, Vllasotincë dhe në afër 988 fshatra të rrethinës së tyre jetonin mes 150-160 mijë shqiptarë. Shumica e këtyre shqiptarëve, u detyruan nga ushtria serbe që të largohen dhunshëm nga vendlindjet e tyre.⁶⁶

Pra, ushtritë serbe dhe malazeze, pas sukseseve në luftë ndërmorën masa të dhunshme dhe krime të formave të ndryshme, mbi shqiptarët, të cilat rezultuan me humbje jetësh dhe depërtime masive me dhunë nga trevat e veta. Sipas konsullit anglez Blunt, në viset e vilajetit të Manastirit u dëbuan gati 38 mijë veta nga ushtritë ruse dhe bullgare. Kurse sipas të dhënave të konsullit austro-hungarez Lipich, mbi 26 mijë shqiptarë të dëbuar nga zona e pushtimit malazez, ishin vendosur në vilajetin e Shkodrës. Kundër asaj që u arrit në Shën Stefan u rreshtuan edhe figura e personalitete të shquara shqiptare të cilat kategorikisht kundërshtonin këtë akt. Synimi i tyre ishte të themelonin një lidhje shqiptare e cila do të mobilizonte popullsinë e vendit në emër të të drejtave kombëtare të Shqipërisë^{67*} dhe ta drejtonte atë në luftë për

⁶⁴ Bejtullah Destani, *Muhaxhirët; Dosja britanike; Spastrimi etnik i Toplicës, Nishit, Prokuplës, Kurshumlisë, Leskovcit, Vranjës 1878-1884*, (Prishtinë: Artini, 2019), f. 6.

^{65*} Për më tepër, sa iu përket marrëdhënieve shqiptaro-serbe gjatë Krizës Lindore, shih në: Sadulla Brestovci, *Marrëdhëniet shqiptaro-serbo-malazeze (1830-1878)*, (Prishtinë: Instituti Albanologjik i Prishtinës, 1983); Bujar Dugolli, *Marrëdhëniet shqiptaro-serbe 1878-1912*, (Prishtinë: Universiteti i Prishtinës).

⁶⁶ Destani, *Muhaxhirët; Dosja britanike*, f. 6-7.

^{67*} Megjithëse, duhet potencuar se nuk është lehtë e përcaktueshme se çfarë quhej me saktësi në këtë periudhë Shqipëri. Regjistrimet e kryera në kohën e P. Osmane, nuk janë të qarta, duke qenë se të njëjtit mbështeten në kriterin fetar me ç'rast të gjithë myslimanët, si shqiptarët, boshnjakët dhe turqit futeshin në të njëjtën kategori. Marrja parasysh e gjuhës ishte një kriter më i mirë. Për Shqipërinë Veriore e Verilindore është skicuar një kufi gjuhësor në një memorandum drejtuar qeverisë austro-hungareze më

ruajtjen e tërësisë territoriale të atdheut duke kërkuar në të njëjtën kohë krijimin e një vilajeti autonom shqiptar edhe në qoftë se duhej kundërshtuar Porta e Lartë. Një grupim tjetër ose rrymë e dytë ishte ajo e të moderuarve që përfaqësohej nga personalitetet e njohura si: Ali Bej Gucia, Sheh Mustafa Tetova, Iljaz pashë Dibra, Abedin pashë Dinoja, Omer pashë Vrioni, Sulejman Vokshin etj. Të moderuarit mbështesnin Turqinë, nacionalistët u mbështetën në reagimin e popullit, kurse pro osmanët shqiptarë, qenë shqetësuar nga avancimi i Lidhjes.⁶⁸

Megjithëse kishte disa rryma dhe/apo grupime politike-fetare, sipas studiueses franceze Nathalie Clayer, kur bëhet fjalë për fenë të shqiptarët, shpesh dëgjohen hamendësime se ata i karakterizon “shpirti i pakët fetar”, “sipërfaqësia e besimit”, madje edhe një “tolerancë” e veçantë.⁶⁹ Organizimi politik dhe ushtarak i shqiptarëve në Lidhjen e Prizrenit do t’i japë kuptim këtij karakteri dhe elitës e cila parësor do ta ketë interesin kombëtar.

Në këtë kontekst, përtej dallimeve fetare apo fraksioneve politike, qarqet patriotike e intelektuale shqiptare reagueshin ngase kishin kuptuar zhvillimet ndërkombëtare të cilat po çonin në Kongresin e Berlinit dhe prandaj e shihnin si një mundësi që pranë këtij kongresi të parashtronin kërkesat e tyre në lidhje me zgjidhjen e çështjes shqiptare. Jo pak studiues, vendorë dhe të huaj, ofrojnë të dhëna të cilat flasin për zhvillimet që çuan në organizimin e Lidhjes së Prizrenit më 10 qershor 1878, dhe rëndësinë që kishte ky organizim për shqiptarët, në mënyrë që këta fundit të prezantoheshin sa më të bashkuar. Një gjë e tillë kishte rëndësi për shumë arsye të brendshme por edhe ndërkombëtare. Ata përfundimisht dolën nga kuvendi i Prizrenit, përveçse më të përgatitur edhe më të motivuar për në kongresin ndërkombëtar të Berlinit, ku shpresonin për ruajtjen e trevave shqiptare. Ndonëse shpresonin për zgjidhjen e çështjes së tyre, në prag të Kongresit të Berlinit, shqiptarët

1877 nga F. Lippich, konsulli i saj në Shkodër. Kjo skicë mund të konsiderohet mjaftë e sigurt për arsye të interesimit të posaçëm të Austro-Hungarisë për këtë pjesë të Shqipërisë. Shih në: Stavro Skëndi, *Zgjidhja kombëtare*, f. 41-42.

⁶⁸ Aleks Buda; et al., *Historia e Popullit Shqiptar*, 147-14, Skëndi, *Zgjidhja kombëtare*, f. 44, 45, 64.

⁶⁹ Nathalie Clayer, *Në fillimet e nacionalizmit shqiptar; Lindja e një kombi me shumicë myslimane në Evropë*, (Tiranë: “Marin Barleti”, 2012), f. 39.

ndodheshin përballë një rreziku real të copëtimit territorial. Prandaj, formimi i Lidhjes së Prizrenit përfaqësonte një kthesë të rëndësishme historike pasi për herë të parë, përfaqësues nga të gjitha vilajetet shqiptare (300 delegatë) u mbledhën në një organizim të përbashkët me karakter politik dhe ushtarak. Lidhja u formua me pjesëmarrjen e përfaqësuesve nga vilajetet e Kosovës, Shkodrës, Manastirit dhe Janinës, duke synuar të përfaqësonte interesat e të gjithë shqiptarëve. Këshilli qendror me 18 qershor 1878 miratoi të ashtuquajturën Kararname, ku pajtimi politik mes shqiptarëve shpallet institucion kombëtar. Ky përbënte një hap të rëndësishëm drejt konsolidimit të identitetit kombëtar, pasi bashkonte shqiptarët në një platformë të përbashkët politike. Në themel të programit të Lidhjes qëndronte kërkesa për bashkimin e vilajeteve shqiptare në një njësi të vetme administrative, autonome brenda Perandorisë Osmane, si dhe mbrojtja me çdo mjet e tërësisë territoriale.⁷⁰

Në fillim, Perandoria Osmane nuk e pa me sy të keq protestën e shqiptarëve ndaj Shën Stefanit, pasi që këto kundërshtime i shikonte si një formë presioni ndaj kancelarive evro-perëndimore për të ruajtur territoret e saj. Andaj, në fazën e parë, ajo e inkurajoi këtë qëndresë, duke e parë si një mjet të dobishëm diplomatik në rrethanat e krijuara pas luftës ruso-turke. Megjithatë, ajo çka kundërshtonte Perandoria Osmane ishte që kjo lëvizje të merrte karakter të mirëfilltë kombëtar, dhe të shndërrohej në një organizim politik të shqiptarëve me kërkesa të qarta për autonomi apo vetëqeverisje. Porta e Lartë nuk dëshironte që pakënaqësitë ndaj këtij akti të shndërroheshin në një vetëdije të konsoliduar kombëtare, e cila do të rrezikonte drejtpërdrejt sovranitetin e saj mbi vilajetet shqiptare.⁷¹

Prandaj, edhe pse fillimisht e toleroi këtë lëvizje, Porta mbeti kundërshtuese ndaj çdo organizimi të pavarur shqiptar. Rrjedhimisht, pas vendimeve finale të Berlinit dhe zbatimit të tyre në terren, Porta e Lartë kaloi në kundërsulm ndaj Lidhjes, e cila tashmë shihej si kërcënim për autoritetin e saj.⁷²

⁷⁰ Dritan Egro, et.al. *Historia e shqiptarëve gjatë shekullit XX*. Vëllimi I. (Tiranë: Botimet Albanologjike-Instituti i Historisë, 2017), 80-82; Bujar Dugolli, *Marrëdhëniet shqiptaro-serbe 1878-1912*, (Prishtinë: UP, 2011), f. 79-80.

⁷¹ Egro, *Historia*, 81; Prifti, et.al., *Historia e popullit*, f. 149.

⁷² Kristaq Prifti et.al. *Historia e Popullit Shqiptar II*, (Tiranë: Botimet Toena, 2002), f. 149, 216-217.

Gjatë zhvillimit të punimeve të Kongresi të Berlinit, shqiptarët u përpoqën që çështjen e tyre ta ngrinin në tryezën diplomatike. Për këtë qëllim Lidhja hartoi memorandume dhe peticione drejtuar kancelarive perëndimore, duke argumentuar se shqiptarët përbënin një komb më vete dhe se territoret e banuara prej tyre nuk mund të trajtoheshin si “tokë e askujt” për t’u shpërndarë ndërmjet shteteve fqinje. Në këto dokumente theksohej përbërja etnike shqiptare e viseve që parashiheshin t’i jepeshin Malit të Zi, Serbisë apo Greqisë, si dhe rreziku i konflikteve të reja nëse këto vendime zbatoheshin pa marrë parasysh vullnetin e popullsisë vendase.⁷³

Qëndrimi dhe kërkesat e shqiptarëve siç është dëshmuar nuk patën efekt. Madje, në Kongres qenë marrë parasysh kërkesat e të gjithë popujve të Ballkanit, me një përjashtim të vetëm të shqiptarëve. Përveçse nuk u morën parasysh kërkesat, atyre u mohojë edhe ekzistenca e një kombësie shqiptare. Për më shumë, fuqitë evropiane e trajtuan Ballkanin në funksion të interesave të tyre strategjike, ndërsa shqiptarët mbetën jashtë këtij procesi. Kjo mospërfillje e drejtpërdrejtë e aspiratave shqiptare forcoi bindjen se mbrojtja e interesave kombëtare nuk mund të mbështetej vetëm në diplomaci, por kërkonte organizim të brendshëm dhe gatishmëri për rezistencë.⁷⁴ Injorimi i kërkesave dhe i kombësisë shqiptare, eliminonte një faktor, që mund të kufizonte projektin e rikonfigurimit territorial dhe politik të realizuar në Kongresin e Berlinit.

Kjo u reflektua drejtpërdrejt në vendimet e këtij kongresi, ku qenë prekur krahinat që ishin të banuara nga shqiptarët: Mali i Zi, Serbia dhe Greqia, u zgjeruan mjaft shumë në drejtim të viseve shqiptare. Prandaj, vendimet e Berlinit u kundërshtuan ashpër nga Lidhja e Prizrenit. Në këto zona u organizua rezistencë e armatosur, duke penguar përkohësisht zbatimin e vendimeve të kongresit. Betejat në Plavë dhe Guci dëshmuar vendosmërinë e shqiptarëve për të mbrojtur territoret e tyre. Përballë kësaj qëndrese, akterët kryesorë evropianë ushtruan presion mbi Perandorinë Osmane që të zbatonte detyrimet e saj ndërkombëtare.

⁷³ Nuray Bozbor, *Shqipëria dhe nacionalizmi shqiptar në Perandorinë Osmane*, (Tiranë: Dituria, 2002), f. 169.

⁷⁴ Peter Bartl, *Myslimanët shqiptarë në lëvizjen për pavarësi kombëtare (1878-1912)*, (Tiranë: Dituria, 2006), f. 142-143.

Si kompromis, Porta e Lartë pranoi t'i dorëzonte Malit të Zi Ulqinin, gjë që shkaktoi përplasje të reja dhe thelloi krizën. Në këtë fazë, marrëdhëniet ndërmjet Lidhjes dhe Perandorisë u tensionuan dukshëm. Megjithëse, fillimisht Lidhja kishte një raport më pak armiqësor me Portën e Lartë dhe synonte autonomi brenda kuadrit osman, zhvillimet e mëvonshme e shtynë atë drejt një qëndrimi më të pavarur politik. Organet drejtuese të Lidhjes filluan të funksiononin si struktura paralele administrative dhe ushtarake, duke marrë kompetenca që tejkalonin karakterin e një organizate lokale. Kjo u perceptua nga Porta e Lartë si rrezik për autoritetin e saj.⁷⁵ Për rrjedhojë, duke qenë se Porta e Lartë, kishte për qëllim ruajtjen dhe rikthimin e kontrollit të saj administrativ në territoret shqiptare, atëherë ajo ndërmori aksione ushtarake për ta shpërbërë Lidhjen.

Në këtë kontekst, rishikimi në Berlin i vendimeve të Shën Stefanit, ndonëse zbuti disi projektin bullgar, nuk mori parasysh aspiratat kombëtare të shqiptarëve. Ata jo vetëm që nuk gjetën asnjë fuqi mbrojtëse, por edhe ekzistenca e tyre si kombësi, në përgjithësi, u mohua. Kjo mospërfillje lidhej, ndër të tjera, me mungesën e një njohjeje ndërkombëtare për shqiptarët si komb më vete, si dhe me perceptimin e tyre si pjesë përbërëse e strukturës osmane. Në këto rrethana, krahinat e banuara nga shqiptarët u trajtuan si hapësira të disponueshme për realizimin e interesave të shteteve fqinje, ndërsa Perandoria Osmane ishte shumë e dobët për ta penguar një zhvillim të tillë.⁷⁶

Sipas vendimeve të Kongresit të Berlinit, Bullgaria u përgjysmua në krahasim me atë që parashihej në projektin e Shën Stefanit, duke u kufizuar në veri të maleve të Ballkanit, ndërsa në jug u krijua Rumelia Lindore si provincë autonome nën sovranitetin osman. Serbia, Mali i Zi dhe Rumania u njohën si shtete të pavarura, por me kufij të rishikuar. Malit të Zi iu dhanë territore shtesë në bregdet dhe në veri të trojeve shqiptare, kurse Austro-Hungarisë iu lejua administrimi i Bosnje-Hercegovinës. Kongresi sanksionoi tërheqjen e Perandorisë Osmane në Evropë, por në përmasa shumë më pak drastike. Ajo ruante zotërimin e Maqedonisë, Kosovës, Trakës dhe Epirit. Serbia mori vetëm territoret

⁷⁵ Prifti et. Al. *Historia*, 216-217; Bartl, *Myslimanët shqiptarë*, f. 142-143.

⁷⁶ Bartl, *Myslimanët shqiptarë*, f. 142-143.

e Nishit, Pirotit dhe Vranjës. Greqia, nga ana e saj, mori në vitin 1881, pas disa negociatave, Thesalinë (me përjashtim të kazasë së Elasonës) dhe Artën. Në këtë mënyrë, Fuqitë e Mëdha synuan të rivendosnin një ekuilibër të ri politik në Ballkan, duke frenuar ndikimin e Rusisë.⁷⁷

Përfundime

Kriza Lindore, si një proces mjaft kompleks që përfshinte faktorë diplomatikë, ushtarakë, ekonomikë dhe etnikë, prodhoi pasoja të shumanshme dhe afatgjata për Ballkanin. Si fillim Traktati i Shën Stefanit dhe më pastaj Kongresi i Berlinit, ndikuan në mënyrë thelbësore në rikonfigurimin politik dhe territorial të rajonit, duke sjellë përfitime për disa popuj dhe humbje për të tjerë. Megjithatë, ky rikonfigurim nuk përfundoi me kaq, por vijoi të prodhojë tensione dhe konflikte edhe në shekullin pasues, madje deri në vitet '90-të të shekullit XX.

Në këtë kontekst, shqiptarët, në dallim nga popujt e tjerë ballkanik rezultojnë ndër humbësit më të mëdhenj gjatë këtyre zhvillimeve rajonale e ndërkombëtare. Kjo sepse vendimet e marra në Shën Stefan dhe në Berlin çuan në humbje të konsiderueshme territoriale, në emigrime masive dhe gjithsesi në anashkalimin e aspiratave politike e kombëtare të tyre. Pra, rikonfigurimi i Ballkanit preku në mënyrë disproporcionale pikërisht trevat shqiptare, të cilat u trajtuan si vende që mund të vireshin në dispozicion të shteteve fqinje, Malit të Zi, dhe veçanërisht Greqisë dhe Serbisë, të cilat kishin hartuar plane e projekte ekspansioniste në dëm të fqinjve shqiptarë qysh në vitin 1844, siç qenë “Megali Idea” dhe “Neçartania”.

Megjithëse një pjesë e historiografisë që kemi shfrytëzuar por edhe konsultuar i lidh konfliktet e mëvonshme në Ballkan me vendimet e Traktatit të Shën Stefanit, respektivisht Kongresit të Berlinit, vihet re se çështja e shqiptarëve në të shumtën e rasteve u injorua edhe nga analizat e bëra mbi zhvillimet historiko-diplomatike të kohës. Në këtë historiografi, përgjithësisht trevat e shkëputura nga trugu etnik shqiptar, nuk gjejnë hapësirë për trajtim ndërkombëtar, rrjedhimisht humbjet e tyre nuk

⁷⁷ Nathalie Clayer, *Në fillimet e nacionalizmit shqiptar*, f. 221-222; Bozborra, *Shqipëria*, 164-65; Skëndi, *Zgjimi*, f. 54-56.

trajtohen si humbje të shqiptarëve por si humbje të osmanëve. Kjo erdhi si pasojë e një varg arsyesh, tre prej të cilave në frymën edhe të shpjegimeve që jep Peter Bartl, mendojmë që janë thelbësore: *së pari*, përfitimet territoriale të vetë shteteve ballkanike në dëm të viseve shqiptare; *së dyti*, perceptimi i Fuqive të Mëdha për shqiptarët si pjesë e strukturës osmane dhe *së treti*, identifikimi i tyre me elementin mysliman, marrë parasysh që shumica dërmuese e popullsisë shqiptare tashmë ishte konvertuar në besimin islam. Në këtë kuptim, si në vendimet politike të kohës, ashtu edhe në një pjesë të mirë të historiografisë së mëvonshme evropiane dhe ballkanike, vërehet një tendencë për ta relativizuar dhe/ose anashkaluar dimensionin etnik shqiptar. Kjo reflektohet edhe në mënyrën se si janë trajtuar shpërnguljet masive të tyre, veçanërisht nga territore si Sanxhaku i Nishit (1877-1878), ku popullsia autoktone u dëbua me dhunë drejt Stambollit apo vendeve të tjera dhe u regjistrua në të shumtën e herës sipas përkatësisë fetare, duke e humbur kështu identitetin e saj etnik në burimet zyrtare të kohës. Në masë të madhe e njëjta gjë ka ndodhur edhe gjatë zhvillimit të luftërave ballkanike, pra dëbimeve me dhunë të shqiptarëve nga trevat e veta.

Përveç historiografisë dominuese, rajonale apo evropiane, as Perandoria Osmane nuk e ka trajtuar në mënyrë të veçantë çështjen shqiptare në aspektin etnik, pasi mënyra e organizimit të saj, bazohej në ndarjen fetare të popullsisë, ku regjistrimet dhe organizimi administrativ mbështeteshin kryesisht në përkatësinë fetare, sipas sistemit të *milletit*. Duhet të themi se në historiografinë bashkëkohore ka një tendencë paraqitje më objektive të këtij segmenti dhe ngjarjeve të asaj periudhe. Megjithatë, duhet nënvizuar se të gjitha këto, kanë ndikuar që shqiptarët të mos përfaqësoheshin si një njësi e përkatësi e veçantë etnike dhe politike në momentet vendimtare të rikonfigurimit të rajonit.

Në dallim nga shqiptarët, serbët, malazezët e rumunët, nga Kriza Lindore jo vetëm që nuk patën pasoja, por arritën të shkëputeshin përfundimisht nga Perandoria Osmane, duke krijuar kështu shtetet e tyre kombëtare dhe zgjeruar territoret e këtyre shteteve në dëm të viseve shqiptare.

Nëse e shikojmë në një rrafsh më të gjerë historik, rikonfigurimi i Ballkanit mbetet i lidhur ngushtë me vendimet e Fuqive të Mëdha, të cilat përcaktuan kufijtë dhe balancat rajonale. Ky proces, megjithëse

u rishikua pjesërisht në fund të shek. XX dhe fillim të shek. XXI, me ndërhyrjet ndërkombëtare dhe pavarësimin e Kosovës, nuk e zhbëri plotësisht trashëgiminë e padrejtësive të krijuara gjatë Krizës Lindore dhe zhvillimeve që pasuan.

Prandaj, përtej dallimeve në interpretim, mund të konstatohet se rikonfigurimi politik dhe territorial i Ballkanit, i vendosur në fund të shekullit XIX, jo vetëm që përcaktoi të ardhmen e rajonit, por la edhe pasoja e konflikte afatgjata të cilat në rastin e shqiptarëve mbeten ende minimalisht ose pjesërisht të trajtuara si në diskursin historik, ashtu edhe në atë politik.